

holdning til de Hitlerske mål skriver han (side 27), at »seine [Weizsäckers] eigene Vorstellung von Deutschlands Platz in Europa ähnelte dem früheren Konzept eines Mitteleuropas. Deutschland würde die Nachbarländer durch politischen und wirtschaftlichen Druck beherrschen, aber ohne sie zu annektieren«. Det tvivlsomme i denne karakteristik fremgår tydeligt af Weizsäckers holdning til annektonen af Østrig, og denne er betegnende for hans stilling til praktisk talt alle de Hitlerske planer. Indledningsvis frygtede han følgerne af en annekton, men da den var foretaget, skriver han 13. marts i et brev (side 123) »Das Beachtenswerteste an dem Vorgang dieser Tage ist die Gabe Hitlers, eine Gelegenheit beim Schopfe zu ergreifen« og 2 dage efter i et andet brev om indmarchen i Wien: »Der gestrige Tag in Wien ist schon der bemerkenswerteste seit dem 18. Januar 1871. Die österreichischen Dragonen nach der Prinz-Eugen-Melodie zusammen mit unseren Truppen defilieren zu sehen, sowie die Kundgebung vom Balkon der Hofburg sind Eindrücke, die ich Euch allen gewünscht hätte . . . Wer dächte in diesen Tagen nicht an die früher oft gestellte Frage, wofür unsere Opfer im Weltkrieg gebracht wurden«. Dette eksempel er et af hundreder, der viser Weizsäckers bekymring på de forberedende stadier for den Hitlerske politik, men også den tilfredshed, hvormed han accepterer dens resultater. Weizsäcker var ikke skyts af den kaliber, der kunne hamle op med nazister. Han var for pæn og usikker. I et skarpt projektørlys stiller Hill Weizsäcker og alle af hans type til alle tider i følgende episode i dagene umiddelbart før krigsudbruddet 1. september 1939 (side 35): »An jenem Tage [30. august] hatte Weizsäcker in seiner Tasche eine mit zwei Kugeln geladene Pistole, während er mit Hitler und Ribbentrop allein zusammen war, aber er konnte es nicht über sich bringen, sie zu benutzen. Er hoffte immer noch, dass der Krieg mit anderen Mitteln verhindert werden konnte«. Weizsäcker fortsatte trods alle skuffelser at håbe til maj 1945.

Når samtidig tages i betragtning, hvor mange trivialiteter og naive betragtninger, hvor meget ønsketænkning, der kan plukkes ud af disse mange hundrede sider kan derfor med rette stilles det spørgsmål, hvorfor dette skulle udgives, når det faktisk kun dokumenterer, hvad der står i Weizsäckers »Erinnerungen«. En undskyldning kan måske findes i det omfattende og indholdsrige noteapparat, hvor den søgende vil kunne finde den foreliggende litteratur om det tredje riges udenrigspolitik indtil bogens udgivelse.

Sven Henningsen

Friedrich Forstmeier/Hans-Erich Volkmann (udg.): »Wirtschaft und Rüstung am Vorabend des Zweiten Weltkrieges«, herausgegeben für das Militärgeschichtliche Forschungsamt, Droste Verlag, Düsseldorf, 1975. 415 s. DM 28.

I foråret 1974 foranstaltede det Militärgeschichtliche Forschungsamt, Freiburg, et seminar, der havde forholdet mellem økonomi og oprustning i perioden op til krigsudbruddet 1939 som emne. Dette er et emne, der ikke har nydt den store interesse inden for den vestlige forskning om den militære forhistorie til II. Verdenskrig, idet den først og fremmest har interesseret sig for rustningstekniske og rustningspolitiske problemer; derimod har den østtyske forskning arbejdet meget med at vise oprustningens samfundsøkonomiske funktion.

En række forskere fra flere forskellige lande fremlagde på seminaret referater om økonomi og oprustning i et internationalt perspektiv, dog således at seminaret indholdsmæssigt især var centreret omkring forskellige aspekter ved den tyske oprustning og oprustningens økonomiske rolle og betydning i det fascistiske Tyskland. Således formuleret kom disse forskere ud fra vidt forskellige teoretiske og metodiske udgangspunkter til at behandle en problematik, der må siges at være ret væsentlig osse med henblik på forståelsen af den tyske fascisme: spørgsmålet om den tyske oprustning blev ikke kun anskuet

som et udelukkende militært eller militærøkonomisk problem; det blev behandlet som et spørgsmål, der var centralt for og i den tyske økonomi bl. a. for at komme ud af 1930'ernes økonomiske krise.

Forstmeier og Volkmann har i det foreliggende bind samlet de referater, der blev behandlet på seminaret. I disse referater undersøges en række enkeltspørgsmål i forbindelse med oprustningen og der formidles mange oplysende empiriske data. Spørgsmålet om brugen af disse data er emnet for Eike Hennigs afsluttende referat: »Industrie, Aufrüstung und Kriegsvorbereitung im deutschen Faschismus. Anmerkungen zum Stand der neueren Faschismusdiskussion« (s. 388–415).¹ Han siger bl. a.: »Unter diesem Aspekt (d.v.s. koble teori og empiri for at rekonstruere hvad Karl Marx har kaldt »verständliche Abstraktion«) erscheint es im Rahmen einer Tagung über die Interdependenz von Wirtschaft und Rüstung zwischen 1933 und 1939 notwendig, empirische Bestandsaufnahmen aus der Perspektive faschismus-theoretischer Fragestellungen zu machen, um sich so dem Ziel einer Erkenntnis des inneren Zusammenhanges der vereinzelt empirischen Daten zu nähern« (s. 388). I en meget kritisk gennemgang af forskningen omkring sammenhængen mellem den tyske økonomi og oprustningen har Eike Hennig selv forsøgt at anskue spørgsmålet ud fra en sådan større sammenhæng og dermed antydte oprustningens funktion for den tyske økonomi i 1930'erne.

Ved på denne måde at problematisere de empiriske data omkring den tyske oprustning og brugen af disse data skiller Hennigs referat sig osse m.h.t. relevans ud fra de øvrige referater, der behandler mere begrænsede problemstillinger angående Tyskland og andre landes oprustning. Blandt disse referater kan nævnes Karl-Heinz Ludwig: »Strukturmerkmale nationalsozialistischer Aufrüstung bis 1935« (s. 39–64), Timothy W. Mason: »Innere Krise und Angriffskrieg 1938/39« (s. 158–188) og navnlig Dietmar Petzina: »Vierjahresplan und Rüstungspolitik« (s. 65–80). I andre referater behandles problemer omkring England, Italien, Japan og nogle østeuropæiske staters oprustning.

Det er væsentligt, at der med denne bog er lagt op til en sammenhæng mellem økonomi og oprustning og dermed osse til en erkendelse af oprustningens økonomiske funktion f. eks. som vej til at komme ud af 1930'ernes økonomiske krise. Den tyske oprustning f. eks. var ikke kun forudsætning for det fascistiske systems ekspansive hensigter; den tjente osse i høj grad den tyske storindustri's interesser. Dermed er det osse klart, hvorfor den tyske storindustri gik ind for etableringen af det fascistiske system i 1933: den oprustning, som NSDAP havde som mål, kunne tjene den tyske kapital's kortsigtede interesser.

Karl Christian Lammers

Martin Fritz: German Steel and Swedish Iron Ore 1939–1945. Publications of the Institute of Economic History of Gothenburg University 29, Göteborg, 1974. 137 s. S.kr. 30,-.

Martin Fritz tager spørgsmålet om den svenske jernmalms betydning for Tysklands evne til at føre den anden verdenskrig op til en fornyet undersøgelse. Han gør det ved at rette blikket mod den tyske stålproduktions flaskehalse for at kunne konstatere, om tilførslerne af jernmalm i almindelighed og af svensk jernmalm i særdeleshed var en af disse.

Trods en stigning i den tyske stålproduktion på næsten 50 % fra krigens begyndelse til midten af 1944 hæmmedes denne af en række flaskehalse – mangel på arbejdskraft, skrotjern, transportmidler og – især – kul. Men selve jernmalmen blev faktisk aldrig no-

¹ Eike Hennigs referat er ikke gengivet i sin helhed i bogen. Det er i sin helhed aftrykt i *Gesellschaft. Beiträge zur Marxschen Theorie* 5, 1975, s. 68–148.